

Mensenrechtenbeleid

December 2016

1. Inleiding

Als coöperatieve pensioenuitvoeringsorganisatie streeft PGGM ernaar haar vier kernwaarden hoog te houden: daadkrachtig, open en eerlijk, baanbrekend en met respect voor mens en omgeving. Deze waarden zijn zichtbaar in alles wat we doen: de manier waarop we omgaan met onze relaties en met elkaar. Ze zijn verweven met in de diensten die wij leveren, de producten die we ontwikkelen en de manier waarop wij beleggen.

Het PGGM Mensenrechtenbeleid dient ertoe om de activiteiten van PGGM op het gebied van mensenrechten vast te leggen en zichtbaar te maken aan onze stakeholders. Het beleid is afgestemd op externe, internationaal erkende richtlijnen.

Governance en proces

Het Executive Committee van PGGM is verantwoordelijk voor het Mensenrechtenbeleid. Bij het schrijven van dit beleid was een kernteam van professionals betrokken, afkomstig uit verschillende onderdelen van de organisatie: Human Resources, Communicatie, Duurzaamheid, Inkoop, Verantwoord Beleggen, Risicomanagement, Legal & Compliance. De Advisory Board Responsible Investment (ABRI) van PGGM, waarin externe experts en wetenschappers zitting hebben, en Shift, het vooraanstaande expertisecentrum voor implementatie van de UN Guiding Principles for Business and Human Rights (UNGPs), hebben ons over het Mensrechtenbeleid geadviseerd.

2. Mensenrechten bij PGGM

Als pensioenuitvoeringsorganisatie en verantwoord belegger willen we inzicht hebben in de risico's van onze activiteiten en de negatieve impact van onze bedrijfsvoering op mensenrechten tot een minimum beperken. Wij hebben onze overtuigingen, ons beleid en onze instrumenten ontwikkeld in lijn met internationale principes die mensenrechten bevorderen en beschermen, zoals de *International Bill of Human Rights* en de kernverdragen inzake arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie van de VN (ILO).

Daarnaast zijn de wereldwijd onderschreven UNGPs van toepassing op PGGM en op de ondernemingen waarin wij beleggen. We gebruiken ze als

referentiekader bij hoe wij onze verantwoordelijkheid en die van anderen wat betreft het respecteren van mensenrechten zien.

PGGM werkt continu aan het verbeteren van ons beleid en onze managementsystemen om potentiële negatieve impact op mensenrechten, voortvloeiend uit onze activiteiten en beleggingen, te adresseren of te voorkomen. We willen hiermee tegemoetkomen aan de verwachtingen die voortvloeien uit de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) richtlijnen, welke in lijn zijn met UNGPs.

Welke mensenrechten moet PGGM respecteren?

In principe heeft PGGM de verantwoordelijkheid om alle mensenrechten inclusief arbeidsrechten, te respecteren, die worden benoemd in de *International Bill of Human Rights* en in de acht kernverdragen van de ILO. Deze vormen het startpunt voor PGGM, daar waar relevant voor onze activiteiten.

De blootstelling van PGGM aan mensenrechtenrisico's is het grootste binnen het onderdeel Vermogensbeheer via de beleggingen die PGGM namens haar klanten doet. Op het moment van schrijven beheert PGGM zo'n 200 miljard euro namens haar klanten - de pensioenfondsen. Onze klanten zijn verantwoordelijk voor het verstrekken van een stabiel en goed pensioen, nu en in de toekomst, aan hun bijna drie miljoen deelnemers. Zij verwachten dat PGGM hen hierbij optimaal ondersteunt.

PGGM belegt onder andere in obligaties, publieke en private ondernemingen en projecten, direct en via brede marktindices. Dat betekent dat onze impact op mensenrechten indirect is en vaak zal lopen via minderheidsbelangen in duizenden beursgenoteerde ondernemingen en andere zakelijke relaties over de hele wereld.

Als organisatie met zo'n 1200 werknemers en een groot aantal leveranciers kijken we ook naar de impact van onze human resources- en inkoopactiviteiten op mensenrechten. Mensenrechten bij Vermogensbeheer, Human Resources en Inkoop worden in onderstaande hoofdstukken verder toegelicht.

Wij streven naar een nog scherpere focus op de

impact van PGGM op mensenrechten en kwetsbare groepen, nu en in de toekomst.

3. Mensenrechten bij Vermogensbeheer

3.1. Overtuigingen, impact en verantwoord beleggen

PGGM streeft ernaar een bijdrage te leveren aan een maatschappij waarin economische ontwikkeling niet ten koste gaat van kwetsbare groepen of toekomstige generaties. Via onze vermogensbeheeractiviteiten beleggen we de pensioenactiva van onze klanten over de hele wereld, in alle bedrijfssectoren zowel direct als indirect, via verschillende beleggingscategorieën en verschillende beleggingsstrategieën. Dit betekent dat we via onze beleggingen worden blootgesteld aan veel verschillende aspecten van de mondiale economie. Nadelige invloeden op de mensenrechten kunnen een resultaat zijn van of verband houden met de economische activiteiten van onze beleggingen.

Duurzame ontwikkeling en respect voor mensenrechten zijn altijd onderdeel van de identiteit van PGGM geweest. Zoals hierboven aangegeven, maken zij ook deel uit van [Overtuigingen en Uitgangspunten van PGGM ten aanzien van Verantwoord Beleggen](#). Om gericht invulling te kunnen geven aan de bijdrage die PGGM als vermogensbeheerder en als beheerder van beleggingsinstellingen (de PGGM-fondsen) wil leveren aan een duurzame wereld, hebben we in samenspraak met onze klanten, 7 maatschappelijke aandachtsgebieden gekozen, waarop we de focus leggen in de verantwoord beleggen-activiteiten. De aandachtsgebieden zijn: Klimaat en milieu, Water, Voedsel, Gezondheid, Mensenrechten, Goed ondernemingsbestuur en Stabiel financieel stelsel. Deze thema's bieden ons een richtpunt bij het terugdringen van de negatieve impact van onze beleggingen en het maximaliseren van de positieve impact van onze beleggingen. Breder gezien zijn veel van deze thema's relevant vanuit het oogpunt van mensenrechten. In ons [Uitvoeringskader Verantwoord Beleggen](#) staat beschreven hoe we invulling geven aan de activiteiten op het gebied van verantwoord beleggen.

3.2. Belang en relevantie voor onze beleggingen

De overtuigingen van onze klanten en die van onszelf ten aanzien van verantwoord beleggen en ons

gezamenlijk streven naar duurzame ontwikkeling, zijn een belangrijke drijfveer om onze verantwoordelijkheid te nemen op het gebied van mensenrechten. Daarnaast zien we ook risico's die het gevolg kunnen zijn van een slechte toepassing van mensenrechten, zoals arbeidsrechten bij de ondernemingen waarin wij beleggen.

Voorbeelden hiervan zijn operationele risico's, zoals vertragingen van projecten of verlies van de 'licence to operate'. Daarnaast zijn er reputatierisico's. Negatieve media-aandacht kan leiden tot verlies van klanten en desinvesteringcampagnes van beleggers. Ook zijn er risico's in verband met regelgeving. Bestaande en nieuwe wetten, kunnen tot hoge boetes en reputatieschade leiden. De EU Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de rapportage van niet-financiële informatie, de Britse *Modern Slavery Act*, de Amerikaanse *Alien Tort Claims Act*, en de Britse *Bribery Act* zijn hier voorbeelden van.

Maar naast de risico's zien we ook kansen in een goed beheer van mensenrechten en arbeidsomstandigheden. Een actieve, volledig geïntegreerde aanpak van mensenrechten stelt ondernemingen in staat te anticiperen op belangrijke risico's en deze te beheersen voordat zij zich openbaren of uit de hand lopen.

Zo zal een onderneming in de voedselsector, die internationale arbeidsnormen respecteert en een gezonde werkomgeving voor haar werknemers en leveranciers creëert, minder vatbaar zijn voor operationele,- en reputatierisico's en een positieve impact hebben op haar leveringsketen. Dit is veel waardevoller dan de kortetermijnvoordelen van bijvoorbeeld het doneren van voedsel aan een lokale gemeenschap, zonder te weten wat er in de aanvoerketen gebeurt. Als er toch nog zaken verkeerd gaan, zal zo'n onderneming goed voorbereid zijn om de schade deugdelijk af te handelen, en sneller en efficiënter te reageren naar het publiek, de betrokkenen te helpen en haar reputatie en 'licence to operate' veilig te stellen.

3.3. Implementatie in het beleggingsproces

PGGM onderkent de complexiteit van de ondernemingsomgeving waarin wij opereren en is zich volledig bewust van de mogelijkheid dat bepaalde beleggingen kunnen leiden tot of bijdragen aan nadelige gevolgen voor mensenrechten. In hoeverre wij in staat zijn deze gevolgen te beheersen of te

mitigeren binnen onze beleggingen, hangt grotendeels af van de beleggingsstrategie en de mogelijkheid om onze instrumenten voor verantwoord beleggen in het beleggingsproces in te zetten. PGGM integreert milieu-, sociale en corporate governance-aspecten (ESG) in het beleggingsproces, en gebruikt dialoog, uitsluitingen en beleggen in oplossingen om in beleggingen voor haar klanten de negatieve impact op mensenrechten zoveel mogelijk te beperken en de positieve impact te maximaliseren.

3.3.1. ESG-integratie: selectie, due diligence, monitoring, rapportage

Om de mogelijke impact en relevantie van verschillende mensenrechtenaspecten met betrekking tot een specifieke belegging te beoordelen, heeft PGGM tools en processen ontwikkeld die inmiddels deel uitmaken van het proces van screening, due diligence, selectie, goedkeuring en monitoring.

Verschiedende beleggingscategorieën en -strategieën vragen om verschillende benaderingen bij de integratie van mensenrechtenaspecten. Soms belegt PGGM in fondsen die door externe vermogensbeheerders worden beheerd. In dat geval zal onze invloed beperkt blijven tot de selectie, aanstelling en monitoring van de externe beheerders, waarbij wij ervoor zorgen dat zij ESG-overwegingen in hun beleggingsproces integreren. Daartoe ontwikkelt PGGM vragenlijsten om externe vermogensbeheerders te beoordelen, met achterblijvers hun vorderingen te bespreken en om verbetering van praktijken en rapportage te vragen.

Voor directe beleggingen in ondernemingen beoordelen wij het bewustzijn en het vermogen van de fondsbeheerders om de effecten op mensenrechten te beoordelen en monitoren. Wij beoordelen de impact op mensenrechten van de onderneming en besluiten tot een passend niveau van due diligence in de pre-investeringsperiode. Als er sprake is van een hoog risiconiveau, kunnen we besluiten niet te investeren. We gebruiken tools om mogelijke risico's te analyseren en rapportagetemplates om informatie op te vragen. We werken met anderen samen aan verbetering van de normen en kennisuitwisseling. Gedurende de belegging komen we, indien nodig, actiepunten en verwachtingen overeen om noodzakelijke beheersystemen te verbeteren of op te zetten.

Waar relevant integreert PGGM deze verwachtingen

in contractuele overeenkomsten; bijvoorbeeld door fondsmanagers te vragen zich te houden aan de *Global Compact* van de VN, de *Performance Standards* van de International Financial Corporation (IFC) of andere sector-specifieke normen. De grotere beleggingen of beleggingen met een hoog ESG-risico worden besproken in het PGGM Investment Committee (IC), dat vervolgens voor de specifieke belegging moet tekenen. Onze Managing Director Responsible Investment is stemgerechtigd lid van het IC, zodat het tot het allerlaatste moment mogelijk is om een belegging te beoordelen op verschillende ESG-factoren.

Opvallende mensenrechtenkwesaties

De UNGPs geven aan dat due diligence op het gebied van mensenrechten verder moet gaan dan het in kaart brengen van wezenlijke risico's voor de onderneming of de beleggers en zich ook moet richten op die mensenrechten die het risico lopen een zeer ernstige negatieve impact te ondervinden van de activiteiten van de onderneming. In de UNGPs worden deze *salient* (opvallende) mensenrechtenkwesaties genoemd. Als langetermijnbelegger zijn wij ervan overtuigd dat met risico's voor mensen uiteindelijk gepaard gaan mogelijke risico's voor ondernemingen.

We zien nog ruimte voor verbetering in het begrijpen en prioriteren van de opvallende impacts op mensenrechten in due diligence.

3.3.2. Actief aandeelhouderschap : engagement en stemmen

De dialoog aangaan en aansturen op veranderingen bij ESG-onderwerpen, zoals mensenrechten en arbeidsomstandigheden, is één van de tools die PGGM gebruikt om invulling te geven aan haar verantwoordelijkheid als actieve aandeelhouder namens haar klanten. PGGM gebruikt haar invloed om verbeteringen op ESG-vlak te realiseren en levert zo een bijdrage aan de kwaliteit, duurzaamheid en continuïteit van ondernemingen en markten. PGGM doet dit vanuit de overtuiging dat dit uiteindelijk bijdraagt aan een beter maatschappelijk en financieel rendement van onze beleggingen voor onze klanten.

Onze betrokkenheid is bedoeld om een aantoonbare verandering te bewerkstelligen in het gedrag en de activiteiten van een onderneming of partij waarmee wij dialoog voeren. PGGM zet zich zowel alleen als samen met anderen in voor de gekozen thema's. Onze dialoog over mensenrechten houdt in dat wij

ondernemingen vragen hun standaarden te verbeteren, risico's te beheersen en ernstige schendingen van mensenrechten en arbeidsnormen te herstellen.

Zo vragen wij ondernemingen bijvoorbeeld ook op hun beurt de UNGPs te implementeren in hun eigen bedrijf en ook de arbeidsomstandigheden in hun toeleveringsketen te verbeteren. In geval van ernstige en herhaalde schendingen van mensenrechten, die als schending van het *Global Compact* kunnen worden beschouwd, zal PGGM de onderneming vragen deze schending te stoppen, ervoor te zorgen dat het managementsysteem voldoende wordt verbeterd en voor herstel te zorgen.

3.3.3. Uitsluitingen

PGGM wil geen beleggingen doen die door onze klanten als onacceptabel worden beschouwd. Daarom beleggen wij niet in ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Ook screenen wij onze portefeuille op ondernemingen die het *Global Compact* schenden en voeren we gesprekken met hen en proberen we, indien nodig, samen te werken met andere institutionele beleggers om het effect en de doeltreffendheid van onze activiteiten te verhogen. Indien onze betrokkenheid geen vruchten afwerpt en de schending als systematisch en ernstig wordt beschouwd, heeft PGGM de mogelijkheid de onderneming uit te sluiten. Uitsluiting wordt uitdrukkelijk gezien als laatste redmiddel, nadat alle andere pogingen om de situatie te verbeteren, mislukt zijn. Dit wordt nader toegelicht in de Uitvoeringsrichtlijn Uitsluitingen.

3.3.4. Beleggen in oplossingen

PGGM probeert niet alleen de negatieve impact op mensenrechten via de beleggingen tot een minimum te beperken, maar namens klanten ook een steeds grotere positieve impact te realiseren op een aantal belangrijke kwesties die eveneens bijdragen aan de *Sustainable Development Goals* van de VN (SDGs). Dat doen we door te beleggen in ondernemingen met producten die oplossingen bieden voor enkele van de grootste uitdagingen ter wereld: klimaatverandering, waterschaarste, voedselzekerheid en gezondheid. Wij zijn ons ervan bewust dat de verwachte positieve impact, de mogelijk negatieve impact op mensenrechten, zoals arbeidsrechten, niet kan compenseren. Daarom maken ESG-aspecten, met inbegrip van mensenrechten, deel uit van de due

diligence voor deze beleggingen.

4. Mensenrechten bij Human Resources

De afdeling Human Resources houdt zich bezig met de selectie en ontwikkeling van medewerkers voor PGGM. PGGM bevordert een ondernemingscultuur waarin men zich bewust is van en respect heeft voor mensenrechten, waaronder arbeidsrechten. De kernwaarde 'respect voor mensen' speelt daarom een belangrijke rol in ons human resource-beleid en in onze wervings- en selectieprocedures. De standpunten van PGGM ten aanzien van passend gedrag komen voort uit de collectieve arbeidsovereenkomst en gedragsregels, zoals zijn opgenomen in onze Gedragscode.

PGGM legt extra nadruk op diversiteit en een samenleving waarin iedereen meetelt, gelijke beloning en kansen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

4.1. Diversiteit en inclusiviteit

PGGM spant zich ervoor in een gediversifieerd personeelsbestand samen te stellen qua geslacht, cultuur en leeftijd. Wij vinden dat diversiteit uiteenlopende talenten en competenties naar de werkplek brengt. Daardoor wordt PGGM sterker, flexibeler en wendbaarder. PGGM heeft het Charter Diversiteit ondertekend. Hiermee doen we formeel de toezegging een diversiteitsbeleid in onze organisatie te bevorderen en een open bedrijfscultuur te stimuleren waarin medewerkers, worden geworven, behouden en bevordert ongeacht fysieke beperkingen, geslacht, leeftijd, seksuele geaardheid, of culturele, etnische of godsdienstige achtergrond.

PGGM wil een open cultuur waarin iedereen meetelt, waarin we anders denken omarmen. Dat doen we door mensen te stimuleren elkaars meningen op de proef te stellen en hen aan te moedigen zonder aarzeling feedback te geven.

4.2. Gelijke beloning

PGGM heeft een zorgvuldig, gecontroleerd en duurzaam beloningsbeleid dat past bij de strategie, risicobereidheid en coöperatiedoelen en -waarden. Het beloningsbeleid voldoet aan de relevante wet- en regelgeving, laat de belangen van de klanten op de eerste plaats komen en houdt rekening met de langetermijnbelangen van PGGM. PGGM streeft naar een transparant en verantwoord beloningsbeleid - *een eerlijke beloning voor een meetbare prestatie*. Het

beloningsbeleid van PGGM sluit aan bij onze cultuur, kernwaarden en kwaliteiten.

4.3. Mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt

PGGM heeft een programma om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werkervaring te bieden. Dit programma past bij PGGMs streven naar een waardevolle toekomst en het invulling geven aan onze maatschappelijke verantwoordelijkheid als onderneming. Doel van dit programma is de afstand tot de arbeidsmarkt voor deze mensen te verkleinen door hen een kans te geven relevante ervaring op te doen. Voor de deelnemers aan dit programma gaat het niet alleen om een kans op werk, maar ook om het vergroten van hun zelfvertrouwen en vakkennis.

5. Mensenrechten bij Inkoop

De afdeling Inkoop is verantwoordelijk voor de aanschaf van alle goederen en diensten die PGGM voor haar bedrijfsactiviteiten nodig heeft. Om ervoor te zorgen dat producten en diensten die PGGM aanschaft, geproduceerd worden met respect voor onder meer de fundamentele mensenrechten, vragen wij onze leveranciers om de Richtlijn Maatschappelijk Verantwoord Inkopen te ondertekenen. Deze richtlijn verlangt van onze leveranciers dat zij informatie verschaffen over hoe zij ervoor zorgen dat - onder meer - kernverdragen van de ILO betreffende discriminatie, dwangarbeid, kinderarbeid, eerlijke beloning, en gezondheid en veiligheid in de toeleveringsketen gerespecteerd worden. In onze aanbestedingsprocedures evalueren we de processen van mogelijke leveranciers om dit te garanderen, en die evaluatie nemen we mee in ons selectieproces.

Verder ontwikkelen we procedures om onze leveranciers na selectie te monitoren en gaan we in gesprek over deze onderwerpen met strategische leveranciers. Waar dat kan, implementeren we de ondernemingsuitsluitingslijst van PGGM.

6. PGGM als verantwoord belegger

PGGM is een verantwoord belegger en een van de ondertekenaars van de door de VN gesteunde *Principles for Responsible Investment (PRI)*. Deze zes principes zijn gecreëerd voor en door beleggers. Zij zijn gericht op de ontwikkeling van een duurzamer mondiaal financieel systeem, door milieu, sociale en governance-kwesties te integreren in het beleggingsproces, actieve eigenaren te zijn door middel van betrokkenheid en het uitbrengen van stemmen, te vragen om meer transparantie en integratie van ESG in de beleggingsindustrie, samen te werken om de effectiviteit van de invoering van de Principles te bevorderen en verslag te doen van de activiteiten en vorderingen van beleggers.

Zoals eerder al aangegeven, erkent PGGM ook de waarde van vrijwillige initiatieven, normen en tools zoals het *Global Compact* van de VN, de standaarden van de IFC/Wereldbank, de *Sustainability Accounting Standards Board (SASB)*, het *Global Reporting Initiative (GRI)* en, het meest recent, het *UNGP Reporting Framework*.

Een ander vrijwillig initiatief zijn de *Sustainable Development Goals (SDGs)* van de VN. Het is voor beleggers van groot belang dat zij inzicht hebben in de relatie tussen de UNGPs en de SDGs. De UNGPs vormen een mondiale norm en een tool die bedrijven van ons moeten gebruiken met het oog op mensenrechtenrisico's en -beheer, terwijl de tweede een kader vormen van bruikbare onderwerpen die het gezamenlijk werken aan de visie van een betere wereld beter haalbaar zouden moeten maken.

PGGM probeert samen met peers inzicht te verwerven in wat SDGs voor onze beleggingen kunnen betekenen. Wij zoeken naar kansen om een positieve bijdrage te leveren aan economische, milieutechnische en sociale vooruitgang, om uiteindelijk een duurzame ontwikkeling en een betere wereld te realiseren. Op zoek naar positieve impact, blijven wij ons ervan bewust dat deze positieve impact niet onze verantwoordelijkheid, of die van onze zakenrelaties, mag wegnemen om eventuele negatieve impact die zij veroorzaken of vergroten, aan te pakken.

Voor meer informatie over het
Mensenrechtenbeleid van
PGGM kunt u contact opnemen
met de afdeling Responsible
Investment, +31 30 277 99 11,
of onze website bezoeken:
www.pggm.com.

PGGM
Investments
Noordweg
Noord 150
Postbus 117, 3700 AC
Zeist
K.v.K. 41179049

